
III

Milena Mileva Blažič
Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

UDK 37.091.3:821.09
UDK 37.022:821.09

OD RECEPCIJSKE DO SISTEMSKÉ DIDAKTIKE KNJIŽEVNOSTI

V članku je obravnavana znanstvena pot Bože Krakar Vogel od začetnega obdobja, ko se je raziskovala mladinsko književnost, do osrednjega, didaktičnega obdobja, v katerem je definirala, klasificirala in uveljavila književno didaktiko na univerzitetni ravni. S predmetnim področjem se avtorica ukvarja raziskovalno, pedagoško in strokovno. Odločilno je prispevala k posodobitvi metodike v didaktiko književnosti in k spremembi didaktične paradigme od recepcijske k sistemski didaktiki književnosti.

Ključne besede: didaktika književnosti, sistemska didaktika književnosti, berila, ustvarjalnost, Boža Krakar Vogel

1 Uvod

V stopenjdesetletnem razvoju didaktike književnosti, od prve Janežičeve didaktike književnosti *Cvetnik: berilo za slovensko mladino* iz leta 1865 do današnjega časa, je veliko pomembnih prelomnic, ki so zaznamovale razvoj področja od šolskega k univerzitetnemu izobraževanju, neposredno prek didaktike književnosti, beril, priročnikov ali didaktičnih vsebin, npr. ustvarjalnega pisanja. Boža Krakar Vogel je univerzitetno razvijala in okrepila področje z znanstveno publicistiko, sodelovanjem na konferencah ter uredniškim in mentorskim delom. Za svoje delo na področju didaktike oz. znanstveno delovanje v vzgoji in izobraževanju je dobila več nagrad. Njeni znanstveni in pedagoški prispevki imajo nacionalne učinke v primarnem, sekundarnem in terciarnem izobraževanju.

2 Didaktični kontinuum

Prvine ustvarjalne didaktike književnosti so že v spisju, prostem spisju, šolskih besedilnih vrstah in ustvarjalnih spisih, ki jih najdemo v začetkih spisja na Slovenskem od davnega leta 1850, ko je Matija Majar napisal *Spisovnik za Slovence*, ki je izšel v Celovcu. Andrej Praprotnik je med letoma 1875 in 1887 izdal kar pet knjig, od *Spisja za slovensko mladino* do *Spisja v ljudski šoli*.

Drugo obdobje oziroma *novi in ne več stari pouk spisja* (Bezjak 1908) se začne s prvo slovensko knjigo o specialni didaktiki – Bezjakovim *Posebnim ukoslovjem slovenskega učnega jezika v ljudski šoli*. Matija Lichtenwallner, ki je leta 1908 izdal *Prosto spisje v ljudski šoli*, je že imel na voljo nekaj knjig o spisih in prostih spisih Andreja Praprotnika (1852, 1866, 1873, 1879, 1881, 1887). V letih 1914, 1921, 1923, 1932 in 1938 pa je Josip Brinar izdal *Slovensko slovnico za občne ljudske šole*. V tem obdobju je prišlo do pomembne diferenciacije na didaktiko jezika in didaktiko književnosti, ki se kaže v berilih (Anton Bajec, Mirko Rupel, Anton Sovrè in Jakob Šolar 1931, 1932; Rudolf Kolarič 1935; Anton Gaspari, Rudolf Pečjak in Albert Žerjav 1939, 1940; France Fink, Alfonz Kopriva in Albert Žerjav 1947, 1949, 1950).

Tretje obdobje zaznamujejo Gustav Šilih z *Metodiko slovenskega jezikovnega pouka* in usmerjenostjo na besedilo, Silva Trdina z literarnoteoretično usmerjenostjo spisovnega pouka ter Martin Silvester z literarnozgodovinsko usmeritvijo.

Četrto obdobje zaznamuje šolsko ustvarjalno pisanje (France Žagar, Boža Krakar Vogel). V tem obdobju ustvarjalno pisanje ni več pojmovano kot nadstandard, ampak že kot standard pri pouku književnosti. Ta pogled je Boža Krakar Vogel utemeljila tudi v *Sistemski didaktiki književnosti* (2013).

V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja so začeli po slovenskih šolah prirejati t. i. kreativne delavnice, ne le zaradi vpliva ameriških šol, ampak tudi zaradi razvoja slovenskega šolstva, sistemske diferenciacije med didaktiko jezika in književnosti, premikov od metodike k didaktiki književnosti in demokratizaciji pouka. France Žagar in Boža Krakar Vogel sta bila vezna člena med generacijsko primopredajo in prehodom od metodike k didaktiki književnosti. Novi postmodernistični interes za marginalne skupine (mladinska književnost, pisateljske delavnice, objavljanje ipd.) je privedel do velikega interesa za pisateljske delavnice, ki so se delile na pisateljske, pesniške, dramske, uredniške, prevajalske delavnice na eni in šolsko ustvarjalno pisanje na drugi strani. Tradicionalni literarni krožki so se kot nadstandard in s pomočjo teoretične in didaktične osmislitve Bože Krakar Vogel modificirali v literarne klube, dramske in/ali medijske delavnice prek izbirnih predmetov ali znotraj obveznega oz. matičnega predmeta slovenščina v osnovni šoli. Vse te prvine ustvarjalnega pisanja so del didaktičnega kontinuuma od Majarja, Praprotnika, Bezjaka, Lichtenwallnerja, Bajčevih, Ruplovih, Sovretovih in Šolarjevih beril, Šiliha, Silvestra do prve teoretičarke – Silve Trdina. Demokratizacija pouka slovenščine med drugim prispeva k feminizaciji poklica in uveljavljanju elementov ustvarjalnega pisanja od nadstandarda k standardu.

3 Začetno obdobje – mladinska književnost

Boža Krakar Vogel je stopila v slovenski literarni prostor na področju mladinske književnosti v 70. letih 20. stoletja s tremi recenzijami. Leta 1977 je v reviji *Jezik in slovstvo* objavila recenzijo monografije Janeza Rotarja *Povednost in vrsta: pravljice, balade, basni, povesti* (Krakar Vogel 1977). Leta 1978 je objavila prispevek s področja mladinske književnosti, in sicer recenzijo dela Zofke Kveder *Vladka, Mitka, Mirica* (Krakar Vogel 1978), leto pozneje pa je napisala oceno dela Martine Šircelj *O knjigah in knjižnicah za mladino* (Krakar Vogel 1979). Senzibilnost za mladinsko književnost iz začetnega obdobja svojega znanstvenega dela je ohranila ves čas ukvarjanja z osrednjim področjem – didaktiko književnosti.

4 Osrednje obdobje – didaktika književnosti

Osrednje področje Bože Krakar Vogel je nedvomno didaktika književnosti. Med strokovnim kurikulum avtorice in razvojem slovenske didaktike književnosti je neposredna povezava, ker je avtorica »poganjala« razvoj področja, tako znanstvenoraziskovalno (članki) kot pedagoško (berila, didaktični priložniki in mentorstvo dodiplomskim in podiplomskim študentom).

5 Raziskovalni dosežki

Avtorica je dosegla odmevne raziskovalne rezultate, z znanstvenimi monografijami in članki spodbuja razvoj dodiplomskega in podiplomskega visokošolskega izobraževanja. Vplivala je tudi na sistemsko postavitve ustvarjalnega pisanja kot nadstandarda pri pouku književnosti, definirala in klasificirala ga je ter vnašala prvine redefiniranega ustvarjalnega pisanja v pisanje interpretativnega, predvsem razlagalnega maturitetnega eseja.

Znanstvene članke je začela objavljati v reviji *Jezik in slovstvo*; leta 1988 je napisala razpravo *Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti*. Leta 1991 je objavila monografijo *Skice za književno didaktiko*. Leto pozneje je zagovarjala obsežno doktorsko disertacijo *Novejši slovenski pogledi na pouk književnosti kot dejavnik sooblikovanja njegovih smotrov, metod in vsebin*, s katero je pomembno vplivala na sistemsko umeščanje strokovnega področja didaktike književnosti na Univerzi v Ljubljani.

Kmalu je sledila monografija *Teme iz književne didaktike* (1995, ponatis 1997). Osrednja monografija Bože Krakar Vogel so *Poglavja iz didaktike književnosti* iz leta 2004. V knjigi je obravnavala didaktiko književnosti kot teoretično in empirično vedo, s primeri učnih priprav za delo v osnovnih in srednjih šolah. Leta 2013 je objavila znanstveno knjigo *Sistemska didaktika književnosti*, v kateri je predlagala postopen prehod od recepcijske k sistemske didaktiki književnosti, ki je primernejša didaktična paradigma v sodobnem času in prostoru. Boža Krakar Vogel objavlja

znanstvena spoznanja, do katerih prihaja ob spremljanju pedagoške prakse v tretjem triletnem devetletku in v srednjih šolah. Pri tem razvija nove sistemske in didaktične možnosti.

6 Pedagoški dosežki

Avtorica je v času od leta 1986 do 2014, v skoraj treh desetletjih ukvarjanja z didaktiko književnosti, z dodiplomskimi, predvsem pa s podiplomskimi študenti razvijala nacionalno didaktiko – tudi v mednarodnem prostoru (bila je gostujoča predavateljica na Inštitutu za slavistiko na Dunaju). Njeni podiplomski, predvsem doktorski študenti so se specializirali za osrednjo didaktiko književnosti in nadaljujejo razvijanje didaktike književnosti in njenih specifik, med njimi so Vida Medved Udovič, Milena Mileva Blažič, Alenka Žbogar, Katarina Podbevšek, Zoran Božič, Jožica Jožef Beg in Maja Melinc Mlekuž.

V osnovnošolskem izobraževanju je bila vodilna teoretičarka in didaktičarka pri razvijanju beril in priročnikov za književno didaktiko za drugo in tretje triletno pod naslovom *Svet iz besed* (2002–2014) in *Novi svet iz besed* (2010–2014).

7 Univerzitetni dosežki

V 80. letih 20. stoletja je bila izvoljena v naslov univerzitetne asistentke za predmet, ki se je takrat imenoval metodika pouka slovenske književnosti. V 90. letih se je predmet postopoma razvijal in se preimenoval v književno didaktiko. Tako se je tudi poimenovanje predmeta razvijalo, razvilo in ohranilo do današnjega dne, ko je strokovni javnosti znano kot didaktika književnosti.

8 (*Novi*) *Svet iz besed* (2002–2014)

Boža Krakar Vogel je sodelovala kot vodilna didaktičarka pri konceptu serije beril za drugo in tretje triletno z naslovom *Svet iz besed*, kasneje *Novi svet iz besed*, in tudi didaktičnih priročnikov.

Pri berilih je posodobila tradicionalni didaktični instrumentarij (motivacija, obravnava in nove naloge) z novimi didaktičnimi elementi. Uvajala je nove tipe motivacije (besedne in nebesedne), premor pred branjem in po branju in čas za premislek oz. refleksijo. Velika novost so bile medijske predelave besedil – tako je imela serija beril spletno in DVD-varianto s posnetki branja in/ali pripovedovanja, dramskih in/ali lutkovnih predstav, intervjujev z avtorji. Ravno v teh berilih se vidi postopen prehod od recepcijske k sistemski didaktiki književnosti in k pojmovanju književnega pouka kot literarnega dogodka. Učenci so lahko prispevali tudi svoja (po)ustvarjalna besedila.

9 Nova didaktična paradigma: *Systemska didaktika književnosti* (2013)

V znanstveni monografiji *Systemska didaktika književnosti* je avtorica teoretično in praktično utemeljila prvine recepcijske in systemske didaktike pouka književnosti ter aplikacijo v srednješolsko prakso na primeru besedila Toneta Pavčka.

Poimenovanji *recepcijska* in *systemska didaktika* izhajata iz dveh sodobnih disciplin v literarni vedi – iz recepcijske estetike in systemske teorije literature na podlagi systemske teorije v monografiji Marijana Doviča *Slovenski pisatelj: razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu* (2007).

Recepcijska literarna pedagoška komunikacija poteka med tremi dejavniki: učiteljem, učencem in besedilom – recepcijska didaktika je teorija tega komunikacijskega procesa. Systemska didaktika književnosti pa razume literaturo kot poseben družbeni (pod) sistem, ki oblikuje, ohranja in spreminja družbene odnose, pri čemer v sistem literarne komunikacije poleg avtorja, bralca in literarnega dela vključuje tudi posredovalce in razlagalce literature. Poudarja pomen konteksta, zato tudi pri pouku književnosti večji poudarek pripisuje dejavnikom in delovalnim vlogam, ki tvorijo kontekst, kamor Dovič (2004: 16) umešča proizvajanje, posredovanje, sprejemanje in obdelovanje tekstov; poleg avtorja in dobe so pomembni še založništvo, mediji, prevajanje ipd.

Literarno branje je še vedno osrednja književna dejavnost, ki pa poleg sporazumevalnih zmožnosti krepi zlasti kulturno opismenjevanje, h kateremu Boža Krakar Vogel uvršča znanje, spretnosti, odnose in stališča.

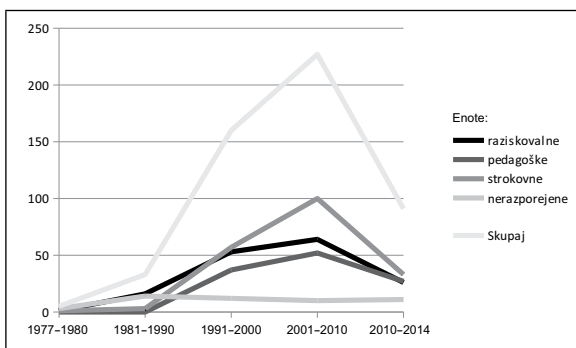
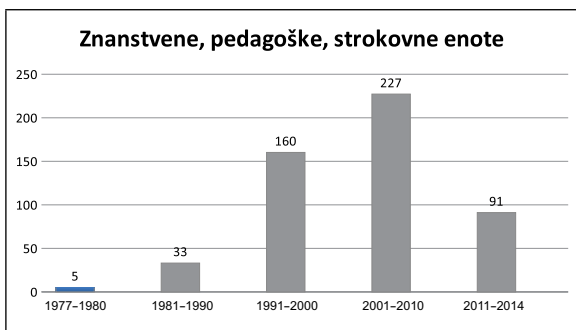
V nasprotju z recepcijsko didaktiko književnosti, ki razvija motiviranega bralca, systemska didaktika književnosti poudarja razumevanje in vrednotenje ter razvijanje kultiviranega bralca. Literarna besedila, ki jih predlaga systemska didaktika (mladinske) književnosti, so reprezentativna, ključna, kanonizirana, poleg teh pa še tista, ki so vključena v pouk zaradi popularnosti, sprejemljivosti za bralce, s čimer prav tako stopajo v literarni sistem.

10 Sklep

V razvoju slovenskega ustvarjalnega pisanja, ki mu lahko prek knjižnih izdaj sledimo od leta 1850 prek prelomnice leta 1906 (Bezjak, Lichtenwallner), medvojnega obdobja izdajanja kakovostnih beril ter povojne diferenciacije na metodiko jezika in književnosti (Šilih, Silvester, Trdina) do univerzitetnega predmeta (Žagar, Krakar Vogel), je imela Boža Krakar Vogel pomembno vlogo. Postavitev ustvarjalnega pisanja v kontekst književne didaktike prek nadstandarda do standarda je prispevala k demokratizaciji predmeta in pojmovanja književnosti kot dogodka (Eagleton 2012).

Boža Krakar Vogel je s svojim raziskovalnim in pedagoškim delom ogromno prispevala k razvoju slovenske didaktike književnosti. Teoretično in praktično je razvijala strokovno področje, da je postalo univerzitetni predmet, sprva na dodiplomskem,

pozneje še na podiplomskem študiju na nacionalni ravni, njeni dosežki pa so relevantni in primerljivi tudi v mednarodnem prostoru. V nadaljevanju sta grafa, ki prikazujeta znanstvene, pedagoške in strokovne enote za desetletna obdobja, z opombo, da zrelo obdobje od leta 2011 še traja.

Literatura

Božič, Zoran, 2014: Sto dvajset let slovenske didaktike književnosti (1867–1987). *Jezik in slovstvo* 59/4. 15–25.

Dović, Marijan, 2007: *Slovenski pisatelj: razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Eagleton, Terry, 2012: *The Event of literature*. New Haven in London: Yale UP.

Krakar Vogel, Boža, 1977: Knjiga o vrstah književnosti za otroke. *Jezik in slovstvo* 23/3–4. 110–113.

Krakar Vogel, Boža, 1978: Mladinska proza Zofke Kvedrove. *Jezik in slovstvo* 23/7–8. 352–353.

Krakar Vogel, Boža, 1979: Iz zbirke Otrok in knjiga. *Jezik in slovstvo* 24/5–6. 191–192.

Krakar Vogel, Boža, 1988: Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti. *Jezik in slovstvo* 34/3. 65–69.

Krakar Vogel, Boža, 1989: Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti (nadaljevanje in konec). *Jezik in slovstvo* 34/4–5. 89–97.